

Dergâh Yayınları : 288
Tarih dizisi : 24

1446F3
Ömer Hakan Özalp

Ulemadan Bir Jöntürk
MEHMED UBEYDULLAH EFENDİ

Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi	
Dem. No:	1446F3
Tas. No:	523

30 AĞU 2006

2005

DERGÂH YAYINLARI

Ankara Cad. Nu: 60/6 34110 Sirkeci / İstanbul
Tel: (212) 520 46 96 - 520 46 97 Fax: (212) 520 46 95
www.dergahyayinlari.com E-posta: bilgi@dergahyayinlari.com

Hayat Tarih Mecmua'sı, yıl: 7/sey: 6, 1. Temmuz 1971

5.24-32. P.1053

XIX. Yüzyıl Amerikasında Bir Türk

Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hâtıraları

Sadeleştiren : Kudret Sinan

1

Bundan yarım yüzyıl önce, çok maceralı geçmiş ömrünün bir kısmını, «Yaşadığım günlerin hesabına ait dağınık yapıklar» başlıklı bir yazı serisi ile zamanının bir dergisinde yayımlayan Ubeydullah Efendi, Türk fikir ve siyaset tarihinin gerçekten çok renkli ve değerli simalarından biridir. Bütün bunların yanında birkaç doğu ve birkaç da batı dili bilen, İslâm dininin seçkin ve derin âlimlerinden birisi bulunan Ubeydullah Efendi, rind ve kalender hayatı içinde kendisini reklam etmekten asla hoşlanmayanlardan olduğu için bugün hemen tamamen unutulmuş durumdadır.

Ubeydullah Efendi 1857 yılında İzmir'de doğmuştur. Kuvvetli bir medrese öğrenimi görüp buradan icâzet (diploma) aldıktan sonra İstanbul tıbbiyesine girmiş, fakültenin üçüncü sınıfında iken — siyasi düşüncelerinden dolayı — sürgüne gönderilmiş, Mısır'da, Avrupa'da, Amerika'da çok sıkıntılı günler geçirmiştir. Ama hiçbir zaman hayatla mücadelelen yılmayan, yaşama neşesini kaybetmeyen bu adam Amerika'da seyyar satıcılık, keten helvacılığı çeşidinden işler yaparak geçimini sürdürmüştür.

1908'den sonra, İttihatçıların bütün karşı çıkmalarına rağmen, Aydın milletvekili olarak Meclis-i Meb'ûsan'a giren Ubeydullah Efendi'yi, İstanbul'un işgalinden sonra, Malta'ya sürülenler arasında görüyoruz. Malta'dan kurtulduktan sonra yurda dönen Ubeydullah Efendi — aralıklarla — Türkiye Cumhuriyeti meclislerinde iki üç dönem milletvekiliği yapmış; yazının ilerlediği çağlarda Beyoğlu Evlendirme Memurluğu ile görevlendirilmiştir. Bu vazifeden ayrıldıktan kısa bir zaman sonra, 1937 yılında, İstanbul'da ölmüştür. Zincirlikuyu mezarlığında, aralarında çok uzun ve çok samimi bir dostluk bulunan, Abdülhak Hâmid'le yan yana uyumaktadır.

Çok inanmış bir müslüman olan, gördüğü kuvvetli medrese tahsili sayesinde İslâmîğin hemen bütün dallarında derinleşmiş bulunan Ubeydullah Efendi, taassubun ve yobazlığın aleyhdarı olduğu için, zaman zaman çağdaşları ve meslektaşları tarafından dinsizlikle bile suçlanmıştır. Yazmış olduğu çeşitli eserlerin en değerlilerinden biri (yazık ki gazete sahifelerinde tefrika hâlinde kalmış, kitap hâlinde yayınlanmamıştır) «İslâm Dininin İçyüzü»dür.

Yayınlamaya başladığımız bu yazı serisi «Yaşadığım Günlerin Hesabına Ait Dağınık Yapıklar» başlıklı Avrupa ve Amerika hâtıralarından derlenmiştir. Bu hâtıralar oldukça uzun ve tafsilâtlı olduğundan yer yer ve zaman zaman özetleme yoluna gidilmiş, dil ve ifade de bazı ufak tefek sadeleştirmeler yapılmıştır.

İNSANLAR içinde dalgalı ömür geçirenler, hayatı tecrübe etmiş kimseler olarak kabul edilipler. Hele yaşını başını almış kimselere «kemâl çağına varmış» derler. Birçok gençler, bunlardan, geçmiş ömürlerinin hesabını ister, tecrübelerinden istifade yolunu ararlar.

Genç, yaşlı birçok kimseler benden bu hesabı istiyorlar. Çünkü ben de onların nazârında dalgalı ömür geçirdim. Aslında böyle şeyleri kurcalamak pek de doğru olmuyor; altından çapanoğlu çıkıyor. İnsan kendi kendinden utanıyor. Çünkü kurcaladıkça gerçek sebeb olarak kendini beğenmek mânâsı ortaya çıkıyor, hatâ bununla da kanaat edemiyor, halka da beğendirmek istiyor. Ne küstahça hareket değil mi?

Bizim gençliğimizde, Mahmud Nedim Paşa sadrazamken, Zıyâ Paşa meşhur Terkib-i Bend'in bastırması, takdir edip satın alacak kimselerin azlığını bildiği için, bunu parasız dağıtmıştı. Buna nazire söyleyen ve bu nazireyi Zıyâ Paşa merhumun:

Nush ile yolâ gelmeyi etmeli tekdîr
Tekdîr ile uslanmayanın hakkı kötüdür.

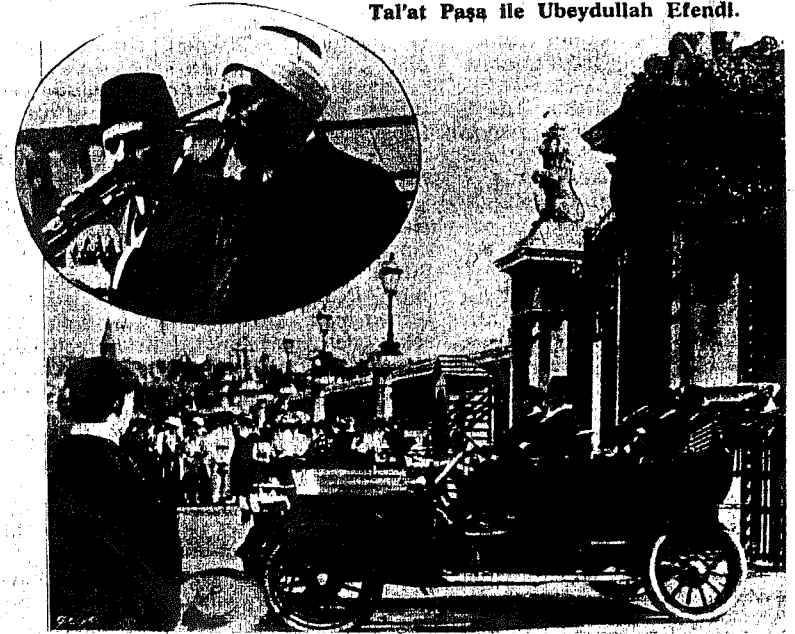
beytine karşılık:

Şeftâli bulunmazsa getir bir acı bâdem
İşret mezesi meclis-i şahbâda çilektir.

gibi beyitlerle dolduran bir zâtın naziresi de İstanbul'da basılmış ve para ile satılmıştı. İşte biz böyle zamanları idrâk ettiğimiz ve Sultan Hamid devrinde bir buçuk sene hapis, beş buçuk sene sürgün, on sene kaçak olduğumuz; Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika'yı dolastığımız (Ubeydullah Efendi, Mısır ve Hindistan'a gitmiştir) için dünyanın tecrübe görmüş kimselerinden sayıyoruz. Bu tecrübelerin hesabını vermek pek de zannolunduğu kadar kolay değil. Hesap verirken de işin içinde kendini bildirmek var.

Yazdıklarımı okuyanlara rastgeldikçe «Aferin, bravo...» gibi şeyler işitemem. Hep duyduklarım «Yahu tuhafısın be! Durup durur da birşey yumurtlarsın ki...» gibi sözler olur. Yazdıktan istifade mi oldu, yoksa yalnız eğlence mi oldu? Bu pek belli olmazsa da «Hay Allah senden razı olsun, müşkülümüzü hallettik, cidden istifade ettik» diyeni pek hatırlamıyorum. Ama kat'iyyen bilirim ki, «Allah belânı versin, yazamaz olaydın» diyene de hiç rastlamadım...

Tal'at Paşa ile Ubeydullah Efendi.

MADDE YAYIMLANDIKTAN
ONRA GELEN DOKÜMAN

U

(200389)
UBEYDULLAH EFENDI, Mehmet
(1858-1937)

Journalist, traveler, and politician, Mehmet Ubeydullah Efendi was born in Izmir. After completing his traditional training in the religious sciences, he attended the medical school in Istanbul for a few years, without completing it. He then joined the Young Turk movement. He was arrested and sent into exile during the reign of Abdulhamid II. He traveled extensively in Europe, Iran, and Afghanistan. He also spent two years in the United States between 1893 and 1895.

Ubeydullah published his first essays in 1885 in a newspaper called *Haver* (Correspondence), which he himself published. While in Paris between 1886 and 1888, he worked as a translator for the *Servet* (Capital) newspaper. He came to Chicago in 1893. He left the United States for England in 1895 and went to Liverpool where he stayed for about six months. His *Liverpool Hatıratı: Akıl Yahut Ahir Zaman Peygamberi* (The Liverpool Memoirs: Reason or the Prophet at the End of Time), written in 1898, is the product of his experiences there. There he also published his treatise *Din ve Dünya* (Religion and the World) in 1896. He then went to Paris and Bulgaria where he participated in the publication of several Turkish newspapers. He returned to Istanbul in 1899. For political reasons, he was exiled to Taif, Saudi Arabia. He went to Cairo in 1905 where he continued his publishing ventures.

After the declaration of the 2nd Mesrutiyet regime in 1908, Ubeydullah returned to Istanbul and was elected to the Parliament. He published a newspaper called *al-'Arab* to propagate the ideas and policies of the Union and Progress Party in the Arabic-speaking world. In 1910, he published a treatise under the title *Islah-ı Medaris-i Kadime* (Reforming the Old Schools) in which he discussed the hotly debated issue of the day, i.e., the reformation of the old *madrassa* system from which Ubeydullah himself had graduated.

During World War I Ubeydullah was sent to Afghanistan and Iran with a mission to call upon Muslims to join the *jihad* declarations of the Ottoman Empire. He was arrested briefly by the British while on this mission, and escaped to India. After the war, he worked as a wedding official in Istanbul. In 1924, he published a treatise on polygamy entitled *Hukuk-u Aile: Müslümanlığa Göre Bir Erkek Dört Kadın Alabilir mi Alamaz mı?* (The Family Law: Can a Man Marry Four Wives According to Islam?), in which he argued against the practice of polygamy. In 1925, he published his travel accounts of the United States. After serving at the new Turkish Parliament for two terms, he died in 1937.

Further Reading

Alkan, Ahmet Turan, *Ubeydullah Efendi'nin Amerika Hatıraları*, Istanbul: İletişim Yayınları, 1989.

485-486

200388
ubeydullah
efendi

6076. 'Ubeydullâh Efendi, Mehmed: Sıradışı bir jön Türk
 Ubeydullah Efendi'nin Amerika hatıraları / Ahmet Turan
 Alkan. - 1. baskı. - İstanbul: İletişim Yayınları, 1989. -
 231 S. : Ill. - (İletişim yayınları ; 87 : Anı dizisi ; 1)
 Inhalt d. türk. Titels: Bericht von d. Amerikareise d. jung-
 türk. Staatsmannes Ubeydullah aus d. J. 1893 - 95
 ISBN 975-470-025-7

30 A 5989

ubeydullah Efendi - İA

388

Süleyman b. Hattâr el-Bustânî'nin
 Şikago'da kurdu Şikago Serqisi
 adlı Türkçe gazetesinin idaresini
 devrile etmiştir. (bk. BUSTÂNÎ mad.)